

դրո՞ւթիւնն է հետ: Եթէ միայն նաեւ Երուսաղեմի ձեռագիրը կը պարունակէ Յովհաննոս Առաքել- լոյ Վարդը, այն ատեն այս բնագիրը, որչափ- լայն է քանօք է, պահուած է յաճախ Պրոխո- րոսի կից՝ իբր անոր յաւելեալներ մաս մը, միեւնոյն ձեռագրաց մէջ: Ա՛յսպէս է, ինչպէս տեսնուք, Բերլինի ձեռագիրը: Ա՛յսպէս է, ինչ- պէս վերջ յիշուեցաւ, հայագետ Կոնիքերի գտածը՝ Ռոզլիւսի ձեռագրին մէջ. (Թէեւ սա ի վերջոյ բուրգիկան նոյն բնագիրը չէ): Ա՛յսպէս ըլլալու է, ինչպէս կը գուշակեմ, իջմիածնի երկվթագգիր ճառընծորին մէջ ալ՝ Թ. 922 բառ կարենանի («Մարգ Եօցագէ, եւն, էջ 126»): Այնտեղ ալ զինք սկիզբը կը գտնուի Դրո՞ւթիւն, միեւնոյն զժողո՞րսածման մը՝ ինչպէս միւս ինծի ձեռնօք ձեռագրաց մէջն ալ, Ա՛ռ-Թ. առաջինը՝ «Ա. Պատմութիւն աւուրք Աւետարանչին Յովհ- աննոս (դո՞ւս յիշեալ) յաղագս արարեալս, նոյն աւետարանչին, եւ վերջինը՝ «Թ. Յաղագս Յնչեանն Յովհաննոս»): Ասով կ'աւարտի ծա- եռօք միւս ձեռագրաց մէջ ալ: Միայն ոմանք (— ինչպէս ունի ուրիշ օտար խմբագրութեանց մէջ մէկ մասը, —) կը յաւելուն զչափեօք Յով- հաննոս: Իջմիածնի ձեռագիրը հոս չի կցեր զչանգիստը. գոնէ կարեկանաց չի յիշեր: Այլ՝ առաստը անդ ունի իբրեւ «Եւսելուած՝ «ԹԱ. Յոյսոս-Նիւն Գեղեան Յովհաննոս. զորոց, կ'ըսէ ինչեկեանց, զթերին պատմա յաւարտ ճառին թափմայի եւ յսկիզբ պատմութեան Անտիոք թափմայի՝» Այնչէ հետեւ կու գան ուրիշ կտոր- անք: Եթէ սխալ չեմ հասկընար՝ այստեղ իբրեւ «ԹԱ, ցուցեցեալեան ուրիշ բան չէ, բայց եթէ Յոյսոս-Նիւն հետեւ թուեց մը, նոյնպէս կ'ըսէր յաւելուած Պրոխորոսին, ինչպէս Բերլինի բն. Բողոքեան ձեռագրաց մէջ: Այն առնեն մեծ արժեք մը կ'ունենայ այս. եւ թէեւ չունենայ Երուսաղեմի օրինակին հնութիւնը (որուն հա- մարում կ'ըսուի Ռուսական)՝ ՈՒՍ (= 1199), գոնէ առաւելուն հին է եւ երբեմնեօք, գրուած 21-է Թուրքի (= 1277)»։ Անկարելի չ'որ երբ երբեք...

Ի լուս անձամբ հանգրվանի մէջ յայնչալ թղիքի տե-
ղադրութեան նմ, որով հարկաբերորէ մաս եւ զեւտարան եւ
եւ անապարհի ծը-ծը Գաւառաւանդեալն մէջեւ, յայն իսկ
որով հանգրվանի տեղադրութեան մէջն կրտս եւ, որով կարեւորն
կը ցարգապարէ յայտնե՝ ՊՅԼ. ԳՅԼ. հարկն առաք անպատշաճ
Թաւմաշ, ինչ-ինչուց հառեալ հարկի թէ էւնիմի բնայո: Ըմ-
բար արդուն Եւսովալիս Սրնայ Կապիտալիս Եւսովալիս Ըմ-
բար, եւսովալի թէն միպեա մասն Եւսովալիս արշակեալ
գիտաւ: Եւսովալի:

Յեղարինեան (անդ) կը գրէ՝ «Ճառընտիր երկաթագիր քառանոց է մագաղաթանման թուղթ՝ բամբակի գրեալ է Սիմէօն քահանայէ աւմեմէ զստ խնդրոյ քահանայի որում

Թագգիր ձեռագիրն առելի ընտրելագոյն բնագիր մը պահած ըլլայ Թերեւս քան Երուսաղէմեան եւ Բերլինեան պառնէիները, որոնց երկուքն ալ շատ յաճախ եւ շատ բազմաթիւ աղաւաղումներ ունին, միմիտաւ տեղեր, լեզուապահ եւ ուղղագրական տեղափոխումներ, եւ նմաններ: Պողոտիեան պառնէներ, որ կը պարունակէ զՅայտնութիւնը՝ Պրոխորոսի կնի, ինչպէս այժմ կ'իմանա՝ շատ քիչագոյնովն տուած անդեկութիւններ, չէ՛ ճշդիւ նոյն նորագոյն բնագիրը, այլ չափաւերսխոսեան է: Այսու հանգրծել իրը նոյն կը մնայ. այսինքն թէ հոն ալ նոյնպէս Յայտնութիւնը կնի եւ յաւելուած է Պրոխորոսի: Այսպէս ձեռագիրն է՝ զոր տեսած էր երբեմն Նուբայը. (տես վարը ստորոյ) Եմէ չէր շատ ուղիղ է մեր այս ենթագրութիւնը, շատ կարեւոր է յամենայն գէպս մանրամասն հետազոտել այժմ Պրոխորոսի հնագոյն ձեռագիրները, — որոնցմէ է նաեւ Բրտա. Թանգարանները (Թիւ 19728) եւ Դր. գարեւն, այսինքն առելի՝ ճշդիւ՝ 200-ը Թուռն (= 1307.) ուստի եղաւ հրատարակութիւնը՝ Թերեւս ասով կարելի ըլլայ այժմ յերեւած հանել Թէ այս «հնագոյն» բնագիրն եւ Թէ չափաներսխոսեանի բազմաթիւ օրինակները չոս տեղի, եմէ է ի վերջոյ հաստատուելի մեր ենթադրութիւնը, շատ խնդիրներ կ'ծագին ինչ-

Մարկոս անուն, ի Թուին Հայոց Զեւ է 1277. պարսնակին ի ամին երեսուն է զից Հատ անաք է պատմութիւնքն հւն, էւ իւն «անի ի վերջոյ յիշատակարան», Հ. Գ. Զարբ. (Մատ. Հայկ. Թարգ. 662-74) այս ձեռագրին յառաջ կը բերէ Հայ Գրոհարանի գլուխները, էւ կը յաւելու. «Կը գտնուի օրինակը նաեւ յերոստատէմ մաս անց»,

[illegible]

նին, գլխաւորաբար այն մասին թէ ինչ մտք ըմբռնելու եւ այս աղերսը խնդրել կապ ունի այն հարցման հետ թէ ինչպէս կ'ընդունինք եղած Յայտնութեան գրող նախնական թարգմանութիւնն. այսինքն թարգմանուած էր նոյն իբրեւ մասն Ս. Գրող Նոր-Կտարանի (Խնդէս Նորայր կ'ուզէ ապացուցանել.) թէ իբրեւ անկան գործ մը, որուն առթիւն թարգմանուած հայ թարգմանէ մը, որուն առգումն, հնութիւնն ու ժամանակը պէտք եւ ուսումնասիրելը վերջին պարագային՝ զգուար չէր մէկնութիւն մը գտնել, որ կարենայ միանգամայն լուսաւորել Յայտնութեան եւ Պրոփետրի մէջ տեսնուած այն աղերսն, եթէ ցուցուի այնպիսի հնութիւն մը (— որուն արեւելք եւ սակայն Պրոփետրի բնագրին ներկայ վիճակը, —) որով կարելի ըլլար կապել նաեւ զ'Հանգիստ Յովհաննու, Այս առանց այժմ զգուար ըլլալով ապացուցանել, կը թողունք այժմ ինչորեք ուր է, եւ կ'անցնինք նորագիւտ բնագրին։¹

1 Այս առիւթը գրած ժամանակ, յիշեալ աղերսը բացատրելու եւ մէկնելու բառակալ կերեւոր յաջորդ խորհրդածութիւնը, որուն վրայ տալիս պիտի չենք կրնար, քանի որ զգուար եւ ապացուցանել փաստարկով։ Ասոր համար մեր առ Հայազանէ գրած պատասխանին մէջ զանց բռնած էինք յիշելու նոյնը. եւ միայն՝ երբ նաեւ Հայազանէ կարծախից եղաւ. այն կտորն թէ այսպիսի աղերս մը թէեւ ոչ նախնաբար թայց գտնէ շատ կանոններն զորութիւն անոնցն ըլլալուն է, բացառելիքը նոյն գաղափարն ու անոր դէմ եղած զգուարութիւնը։ Մեր գործաւորութիւնը հետեւեալն էր։ Անկարելի չէ որ, կը կարծեմք, հայ մը թերեւս շատ ալ խոսուիտէ՝ նախնաբար կապակցեալ կամ ի միասին (թերեւս նաեւ ըստ պատահման միեւնոյն պատճենի մը մէջ ետեւէ ետեւ գրուած) գտած ըլլալ Պարտ (Աւել) Յովհաննու, Հանգիստ Յովհաննու եւ Յայտնութեան եւ գտնելու ի միասին թարգմանած։ Իրը յիշեալն ոչ միայն կարելի, այլ շատ ալ հասանալիս է։ Ամեն քննիչը միտքան եւ յայնմ որ բուն նախնական Պարտը անհրաժեշտ մասն էր Հանգիստը, որ Պարտը վերջապէս թերեւս է։ Այլ մնայ ուրեմն միայն Յայտնութեան բնագրը, որ նոյնպէս կրնար որեւէ պատճենի մը մէջ իբրեւ յաւելած գրուած ըլլալ Պարտը։ Սակայն արդեւ հետ կը սկսիք զգուարութիւնը։ Պրոփետրի գործը նախնական վարք չէ. (որ զնախնական գրուած մէն էր ի բնէ), թէեւ անկէ շարժով մը կոխում ունի։ Գտնական Պրոփետրի մէջ թերեւս թիւնալ մը ծննդն չէ՝ (Հանգիստեան, հետո։ Այս եւ նման բնագրական զգուարութեանց քով աւելի կարեւոր են հայ թարգմանութեանց յարուցած զգուարութիւնը, Հանգիստը հայերէն պահուած է շատ հին թարգմանութեան (Եւգրիս), որովհետ չափերը հարաբարեւել։ Յայտնութեան հայմ ճշմարտական եւ արեւելք բնագրը, ինչպէս պիտի բացատրենք վարք, գործարարութիւնը պայտիսի հետ թեան զգուարութեան (սակաւորութեան) տեղի կու տայ։ Գտնել ներկայ ձեւին մէջ չէ զուտ-մարտական գրողի լեզուա։ Ուստի Հանգիստեան հետ միեւնոյն ժամանակի զգուարութեան կրնայ ըլլալ, եթէ ուրիշ օրինակներ աւելի ընտելացան եւ հնագոյն բնագրի մը չնկարագրեալ։ Բայց ամենամեծ արգելքն է բուն Պրոփետրի հայերէնը, որ թեւէ վերնախնական հրատարակութեան մէջ (տես վերը)։ Եւ նաեւ բառական հին ձեւագրէ մը, չի կրնար որեւէ համեմատութեան բերուիլ։

3.

Ստուգիւ հին եւ այս բնագիրը։ Անշուշտ՝ ընդհանուր մտքը առեալ՝ բառական հնութիւն մ'ունի. յամենայն զգուար գտնէ ըստ երեւութիւն՝ հնագոյն ըլլալու եւ քան Ներսիսեան խմբագրութիւնը։ Բայց միւս կողմանէ մեր վրայ բռնած ապագորութիւնն այն է թէ իւր ներկայ ձեւին մէջ չէ նախնական բնագիր մը։ Այսինքն՝ այն Առաջին թարգմանիչը, որոնց պարտական ենք Ս. Գրող թարգմանութիւնը, ներկայ բնագիրը հրատարակած ըլլալու չեն իւր այս ներկայ վիճակին ու ձեւին մէջ։ Նաեւ այն այս ձեւին մէջ՝ կ'ենթադրէ թէ Յայտնութեան գիրքն ալ թարգմանուած ըլլար Առաջին Աշխարհներէ, ինչպէս ապացուցանել փորձած է Նորայրը։ Այն ատեն բնական էր որ այս ալ Ս. Գրող միւս հնագոյն մասանց պէս նախնաբար թարգմանութիւն մ'ըլլար Նորահայնէն. եւ յետոյ սրբագրուած՝ Գրողին բերած ճշգրտագոյն պատճենին համեմատ՝ Գտնականէն։ Արդ նախ յամենայն զգուար նորագիւտ բնագիրը չէ թարգմանուած Ասորականէ մը։ Գտնէ որեւէ նշան մը չենք տեսնել։ Եւ այսպէս մնացորդ մը չէ այն նիւթագրայն նախնական թարգմանութիւնն, եւ ոչ այն չափով ու հանգամանք, որպիսի գտնէ է նորագիւտ «Մնացորդաց, Գրքը» զոր խալաթեանց հրատարակեց։ Ներկայ բնագրին նախագաղափարը, ուսելի թարգմանութեան է (— կամ գտնէ՝ զգուարութեան խոսելով՝ որուն համեմատ ներկայ ձեւին հասած է, —) յառնական

մէ Հանգիստեան եւ ոչ նորագիւտ Յայտնութեան հետ։ Այսինքն զգուար կողմանէ, թայց յայտնապէս հայ լեզուի տեսակետով, ուշ ժամանակի գործ մըն է։ Երկրորդ ապացուցանելու պէտք չկայ. նշն իսկ հարեւանից անիարի մը կը բաւէ ասոր համոզուելու, որ բնագիրը անիարից համար կը գրէ՝ «Պրոփետր», «Խառնատը» (ի — ի, եւն.) կամ «Աստիւր» (Ա — թ) եւ նմանէր։ Եւ կարծեմք մեծ յայտնելու ցուցնելու թէ այս բնագիրը իբրեւ՝ այսպէս ըսենք՝ ամպլուսումն է ըլլալ նորագիւտ երեւցած։ Հայագիտին (նախնական) յայտնած կարծիքը թէ Յայտնութիւնը թէեւ ոչ նախնական, թայց յետոյ կապուած էր կերպով մը Հանգիստեան եւ Գուհանու Պարտը հետ. եւ այնպէս երկրորդ մնացած, որով յառաջ միտքն գրուած կ'ենթադրէ) միեւնոյն որ Ներսիսի վաւերի Յայտնութիւնը նաեւ. Հայ Առաքանածանքի մէջ վերջնախնական ստացուալ իրեն արժանիք պիտի։ Այս ամենը միշտ ընդհանրութեան շարժանքը նախնական իբրեւ անխախտ գործ մը թարգմանուած ըլլալ հայերէնի, եւ ոչ իբրեւ մասն Առաքանածանքի (վերջին կետս կ'ուզէ ապացուցանել Նորայրը)։ Բայց ինչպէս կ'ենթադրէ ինչորեք բառաբանութիւնը պարզ չէ։

գառինն ուր եւ երթիցէ (== οἱ ἀπολοῦν θοὺν-
τες τῷ ἀρνίῳ) ... քանզի գործք նոցա ընդ նո-
նեմբն (ԹԴ, 4, 13.) ուր՝ վերջին բաժնին
մէջ՝ անյարմար «ընդ նոն», որ այս գրից մէջ
նաեւ յունաստանաց անտոյր է, ստրկական նմա-
նորութիւն է յունարեկին (== τὰ δὲ ἔργα αὐτῶν
ἀπολοῦσθαι μετ' αὐτῶν, ուստի «նմա» եզակի՝
նախնականն ըլլալու չէ)։ Կառւ հոս Կախաներ-
սիսեանն ու Կախսեանն շաւառ հայերէն
մ'ունին՝, — «Մմնայն որք ի տեղին նաւն եւ
նաւագ, (ԹԸ, 17 == καὶ ναῦται, որ յոյն բառն
առան է արդի Ասորին.) զոր նոյնպէս ունի նաեւ
Կերսիսեանը» («Մմնայն նաւաւար, եւ ամմնայն որ
ի տեղին տեղին նաւն, եւ նաւագը»¹։ Կախա-
ներսիսեանը՝ հոս թերի) Ի բնէ պարսկերէն փո-
խառութիւնը մըն է, որ կ'ընար ըստ իրեան հին
ըլլալ, բայց գրականութեան մէջ յատուկ է
շեանոց (փլին, Պիտ. եւն.) թէեւ հոց քով
աւ Գործածեալու առիթ չէր պակսեր. (Հմմտ.
նաւորդ, նաւաստի եւն.) — Էստ կասկածելի
է նոյնպէս «արկցէ զնովա բեհեզ սպիտակ լա-
ւագ» (ԹԹ, 8.) այնու մանաւանդ որ յոյն
բնագիրը հոս առիթ ալ չէր տար այսպիսի
կազմութեան մը. իս. βύσσαιον λυμπρόν καὶ α-
θρόνον, ուստի... սպիտակ» (կամ «պղծաւ») ²
եւ «աւրգ»։ Կախաներսիսեանը թերի է հոս.

¹ Կախաներսիսեանը՝ «Եւ յամնայն ժամ՝ զնիւ ե-
րէին գառինն ուր եւ երթիցէ ... բայց միայն գործք իս-
թեանց լաւան զնիւ Կերսիսեանը» (ԶԵԳ, — Թ. 55
71) «Սուրբ զնիւ երթան գառինն ուր եւ երթիցէ (սակո՛ւ) ուր
եւ երթայցէ — Թ. 71) ... բայց միայն գործք Կերսիսեանց
լաւան զնիւ նոցա».

² ԶԵԳ-ուց կը նշանակէ ընթերցուած աւ «... նա-
նաւագը» — Թ. 71 «ամմնայն նաւաւար եւ ամմնայն որք ի
տեղին տեղին նաւն նաւագ», Թ. 55 «ամմնայն նաւաւար
եւ ամմնայն որք ի տեղին տեղին նաւն, եւ նաւագի», —
«Կախանը, բառին կազմութեան համար տես շիւք. Ar-
m. Gr. I, 201, որ կը մտնէ — զն. παύλα, անիւ. παύλα եւ ն.
Մասպոյրութեան կեա մըն եւ որ պէ՛ւ կամ Կիւրծիւրդ, ձեւ մը
չի յիշուի, եւ ալ ալ նորայ. համապատասխանող ձեւ մը
կայ։ Կախանութեան միմիութեան համար կը նշանակէ
շիւք. գաւառն եւ իւրաքանչիւր բառերը, որ նոյնպէս կազ-
մուած են (շիւք. παύλα) եւ «Կիւրծիւր, եւ իւրաքան» (շիւք.
παύλα) «բաւառ» ուստի այս ալ «նաւագը», Սյւլեւ-
սյւլ պարագաներ, ի միի այլը բառին ձեւն իսկ (Հմմտ.
միւս բառերուն վերաբերութիւնը) եւ այն ձեւն որ նոյն
իսկ յոսանց քով ստորագրու չէ, (ՀԲ, Թ. 406 կը յիշէ
քանի մը առջ միայն Փիլիպի քով, առջ մը՝ Պիտ. եւ Յայտ-
նոց քով ալ ըստ սիւրէի.) Եւս կառնածելի կ'ընեն թէ բառու
արդէն պահպանեալն առնուած են ժողովրդեան բերածը
պատած փոխառութիւն ըլլելու։ Աւլ կործան փոխառական
փոխառութիւն մըն է, այն բազմութիւ բառերէն՝ զոր մեր
Յունաստանց Դարձողը հաւորարկութեամբ կ'ըստան է բառե-
րու իմաստներն աւելի ճշգրտաւ կապուածով, ուստի հոս
քաջա՛յն բացատրուել։ Չմեր կարծիք թէ Մերաստանց պարո-
քին մանով ըլլալ. թէ եւ այս կարգի փոխառութեանց հա-
մար միշտ վճռապէս ըսել գոտար է։

բայց կ'երեւայ Կերսիս կարգացած էր նման բան
մը, որով գրած է՝ աւելի նորագոյն մը զնիւնը՝
«Յունաւ նմա գգնելու բեհեզ սպիտակ սուրբ»
եւ լաւագ»³, — Անշուշա աղաւարտութիւն
մըն է, քանի որ բնագիրն ալ չէ պահան-
ջեր, նաեւ հետեւեալը՝ «Ասէ որ վկայէ զայս
հոլ. այո, ահաւասիկ գամ վաղվադարի. եկ տեր
Յիսուս Քրիստոս» (ԻԲ, 20. յն. λέγει δ μαρ-
τυρόν ταύτην ότι έρχομαι ταχύ εν ες)։ Կոյնպիսի
բան մը չունին նաեւ Կախաներսիսեանն ու Կեր-
սիսեանը⁴։ Կը թողուք հոս ուրիշ կէտերը։

Անշուշա, ինչպէս ըսինք, անկարելի չէ որ
այսպիսիք թերեւս ի վերջոյ եւ ոչ նախնական
ըլլան՝ բնագիրն հեղինակէն, այլ միայն յետոյ
սարգած այլակերպութիւնը եւ այլափոխու-
թիւնը։ Հնագոյն հայ գրականութեան մէջ չեն
պակսիր օրինակներ, որ հին եւ բնորդ բնագիր-
ներ յընթացս ժամանակաց կամ մասաւ կամ
նաեւ ծայրէ ծայր աղաւարած ըլլան՝ կրօնաբու-
գոյն խմբագրողաց եւ յոսի գաղափարողաց
կողմանէ։ Իւ ճիշդ Յայտնութեան գիրքը, երբ
անգամ մը Ս. Կարց հայ թարգմանութեան
ամբողջութեան հանուած — (կամ նախնաբար
թերեւս չմտած ալ հին կանոնին մէջ՝ այլ ան-
կաթ թարգմանուած) — կը շղթի իրբեւ ազատ
բնագիր մը, գիրաւ ենթակայ էր պէսպէս
սրբագրութեանց հետ՝ նաեւ աղաւարդանց եւ
յետագոյն թղթով ներմուծութեանց։ Եւ մենք
որ մինչեւ մտաբեր միայն Կերսիսեան խմբագրու-
թիւնն ունէիր՝ այժմ ունիւր արդէն երկու
ուրիշներ ալ՝ այս Կորագիրն եւ Կորիթիի Կա-
խաներսիսեանն, որոնց ներկայ վիճակի մէջ ալ
համեմատութիւնը նաեւ այս կողմանէ հե-
տաքերըական է։ Կախանութեան այլմանը դար-
ձելով որ Փ. Մուրատի հրատարակած այս բնա-
գիրն՝ աղաւարտութեանց առատութեան կողմանէ՝
ամենեւին վար չի մնար ուրիշ բնագրէ մը, այն-
պէս որ գոտարկութիւն կ'ունենանք օրինակներու
ընտրութիւն մ'ընելու։ Թողուք մէկդի բուն

¹ «Լուսաբայալը բառին մասին տես Կորսպիի դիւ-
տութիւնը» «Կորիւն», էջ 421. Կն. 11. «Լուսաբայալ»
համար ՀԲ (Բ, 902) կը յիշէ բաց Կ Կորիւնընդ՝ միայն
ՅԵՄ, եւ Կախանութեան, յոր. վերջու, ուստի նաեւ յիշ-
նոց քով ալ ըստ սիւրէի. իսկ բուն Մերաստանց պարո-
քին մանով եւ իւրով։

² Կախաներսիսեանը՝ «Աստ որ վկայեաց զայս ամե-
նայն. այս, զամ եւ վաղվադարի գամ», Կերս (ԶԵԳ.)
«Աստ» որ վկայեաց զայս. զամ եւ վաղվադարի, ամե-
նայն ՅԵՄ Յիսուս Քրիստոս։ Ընդհար, եւն. (Սյւլեւ.) «Ասէ որ
վկայեաց զայս» ... եւ ան Յիսուս, իմանք՝ «... սար-
մեր Յիսուս Քրիստոս» Թ. 65 եւ 71 — ԶԵԳ, միայն
Թ. 55 վերջ չունի՝ «Քրիստոս».

ձեռագրական աղաւաղութիւնքն, կրկին պատ-
ճեններու այլակերպ ու թերի ընթերցմունքն,
սխալմունքն եւ նմաններ, ընդհանրապէս այն
ամէնը՝ զոր Հրատարակիչը բնագրին ներքեւ
գետեղած է, ինչպէս նաեւ ուղղագրականքն՝
Թողուլ ալ այս ամէնը՝ նոյն իսկ բնագրին մէջ
կան բազմաթիւ տեղեր, զորոնք թերեւ Հրա-
տարակիչն անփոփոխ թողուլ ստիպուած էր,
բայց որոնք գօտւարաւ հին կրնան ըլլալ:

Արգեամբը ալ չենք կրնար ընդունիլ իր-
բեւ նախնական բազմաթիւ նորագոյն ձեւեր,
քերականական անճշգրտութիւններ եւ յայտնի
աղաւաղութիւններ, ինչպէս՝ քանի մ'օրինակ
միայն յիշելու համար՝ «կային ի վերայ չը-
նէիւ երկրի, որք ունի զըորս հուշի երկրի»,
եւն (Է, 1. հմմտ. Նախաներս. «կային ի չորս
անկիւնս երկրի եւ ունէին զըորս հորմն երկրիս».
= Ներս. «... երկրի») — «ընի ի ծերոյ պա-
տասխանաց ասելով. այս քի զգեցեալ են
պատմութեան սպիտակ ... այս քի գան ի ներու-
թեանց մեծաց» (Է, 13—14. հմմտ. Նախաներս.
«Եւ ասէ ցիս մի յերկնաց անտի. սորա որ
զգեցեալ են զհաշիւորնս սպիտակ... սորա են
որ գան ի վշտաց մեծաց» եւն = Ներս. նոյն՝
Զօհր. «սորա որ զգեցեալ են...» = Թ. 71.)

— «Ունելով զգումն (= ծորառազ զսահ)՝
հրեղէնս եւ յանել եւ աստուածատեսիլս».
(Թ. 17): Հոս նախ «յանթակ» անծանօթ եւ
գօտւարաւ ուղիղ ընթերցուած մ'ունի հոս՝ Արդի
յուշականն ասոր տեղ ունի նախնական, որով
Ներս. ուղղած է «Որք ունէին զրահս հրեղէնս
եւ յանելն» (i) հրգեհնայս (Թ. 55 եւ 71՝
հրգեհնայ) ծծմբով, ի բայց նաեւ Նախաներս.
այլադան ընթերցուած մ'ունի հոս՝ «ունէին
զրահս հրեղէնս, եւ անի (?) հրգեհնայ ծծմբով»
(գր. ծրծմով): Հոս ալ «ագի» մնացորդ է ան-
շուշտ՝ «յակնթ» բառին, տես Պարսեանս օրի-
նակը՝ յետոյ: Աւելի նշանակութիւն ունի «աս-
տուածատեսիլս» նորանշան թարգմանութիւնը
= «հրգեհնայ ծծմբով» զոր սակայն դիւրին
է մեկնել իբրեւ շփոթութիւն երկու յունական
բառերուն. (բնագրին մասին տես քիչ մ'ետըը):
— «Թիւ նորա վեցհարիւր եւ վշտասն»
(Թ. 18. 2. որդ. ըստ ինքեան «վեց Ժ. ան. 9»)
բայց յամենայն տեղս գրչագրական անճշգր-
ութիւն մը. Նախաներսիսեանն ու Ներս. ուրիշ

թուեր ունին՝ — «վն քիլոն-քեւ զարեգան,
եւ զլուսին ի ներքոյ սոյց իւրոյ (Թ. 1.) ուր
չենք կարծեր թէ ուղիղ աւանդուած ըլլայ
յետնագումնայ արուեստական ձեւս «արիւ-
ցեալ» թէեւ յունականներէն մին կամ միւս
գործածած ըլլայ նոյնը՝ ինչպէս կարգ մ'ուրիշ
արուեստական ըլլայ զարեգանը՝ Նախաներսի-
սեանը հոս վկայ մը չէ՝ գրելով «կին մի շէ-
քեւ շէ-քեւս զարեգան», եւն. ուղղագոյնն ունի
Ներս. «կին մի քիլոն վե-քեւ (Ոսկ. վե-քեւս)
զարեգան», եւ նոյնը կը հաստատէ յորինասցոյ
կոչումն՝ ինչպէս նշանակած է Նորայր. (տես
Ետոյ): — Աղաւաղ է՝ «... հըշտայս եւ թն
ունելով արարած՝ զհատուած» որ նշանակէին
եւ թն չարագոյնս քան զամենայն չար» (Թ. 1):
Ամբողջ խօսքն այլապէս է, իսկ «արարած» ներ-
կայ գրից մէջ պարզապէս անիմաստ: Բնագրին
պահանջածն է՝ «... հըշտայս եւ թն» ունելով
եւ թն արած՝ վերջինս» (ἐξοντας π λ η γ α ς ἐπτα
τάς ἐσχατάς). եւ ըստ երեւութին «արածս»,
եղած է անմտադիր գրչի մը կողմանէ արարած,
եւ ասի յետոյ առիթ առած է լուսանցագիր
մեկնութեանն՝ «չարարած» որ այժմ բնագրի
մէջ մտած է առանցն չեալ: Աւելի գօտւարին
է վերջին մասին մեկնութիւնը՝ «որ նշանակէին
եւ թն չարագոյնս քան զամենայն չար»: Կարելի
է միայն ըսել որ Նորայրն իսկ զսովորեալ չար,
գրուած ըլլալու է = տն յէսխատն, նոյն բառը

1 Նախաներսիսեանը՝ «Քանի թիւ անուան ար-
դիւն է. եւ թիւն այս ինչ է՝ ճիւղ Ներս. (Զօհր.) «Թիւ
եղան մարդն. եւ թիւ անուան նորա է այս՝ վեցհարիւր
վաթիսուն եւ վեց», Զօհր. կը նշանակէ որ ըստ մը գրչա-
գիրք թուագրով կը գրեն՝ «ՈՎԶ», «յոր յարեալ յաւե-
լու օրինակս մեր նաեւ նշանակիրս ինչ մասնաւոր այսպիսի
ձեւով ... Կը ընդօրինակողն բացայայտու ան ձեւացու-
ցանէ զնոյն զղաղագրութեամբ» Զոր. «Նշանակե Թ. 55 ... Ու եւ
կ եւ Զ», եւ Թ. 71՝ «ՈՎԶ», ըստ Գորիսիիի ինչ գրէ՝ «հաւաք
վեցհարիւր վաթիսուն եւ վեց», իսկ թ «կարմրագիր» ՈՎԶ Ո Վ
Մ «Նորագրութիւնս առած թուականը (616) կրնայ հնդե-
նական ըլլալ. վասն զի կան յոյն պատմեանք ալ նոյն թուով.
Ներսիսի թիւը (666) սովորական յունականին համամասն է:
Նախաներսիսեանի սեպհական ընթերցումը կը թողուր
հոյակապուն մեկնութեան: Բայց արգիւզ փիւ. «Թիւ անուան
արդիւն է» (որ ըստ լուսանկարին ամեն կապակէն զեք ալ
չէ), կարգաւն է՝ «Թիւ անուան արգիւն է» (Ս եւ Մ. եւն.)
= ձուլմունք յնձր ձնձ ձնձ ձնձ ձնձ. Ներսիսեանի ալ
«եղան» ըստ յարմար չէ:

2 Հիւ. Բ. 364 կը նշանակէ նաեւ ձեւս, բայց օրինակ
կը բերէ (թիւ 383) միայն այս տեղը՝ Ներսար «անտուածա-
նութիւն տրեւեալ», Վեւալ. Ի խոյն: Նախնականութիւն չունի՝
եթէ այս կարգի ուրիշ քանի մը տեղ ալ կարելի ըլլայ ի
վերջոյ ցանկը. նոյնը ըստ յոյն յունական գրեւոր սովորաբար
չփոփոխ արդեւք մը կ'երևայ, զանի չենք երկարալը՝ Նոր-
ագիւս բնագրին մէջ. (գրչին անպայման ապրուած ըլլալու է
«քեւ-քեւս» ձեւին) Զես Թ. 3. 3 պէտք է:

1 Այսպէս ալ զի կը զարեւ բնագրին մէջ ամեն տեղ
ընտրուան «հըշտ», ուղղագրութիւնը, միջոցաւ բուն պատ-
մանից մէջ գտնէ ըստ տեղ նոյնը գրուած է պատուով:
Այսպիսեայ վրայ չենք ուզեր ծանոթանալ:

փոխաբերական իմաստովն առնուով. (ἐσχατος վերջին եւ աստի՝ մշտփոյն, անփոփոյն, եւն, որ իմաստով մենք ալ իր գործածենք «վերջին»): Զարմանալի եղանակաւ անյարմար «շանակէին», ունի նաեւ Նախաներսիսեանն, որ այլուր հոս կ'ընտան է. Ներսէս ուղղած է «եօթն վերջ զիւն»¹։

— «Եւ Գորգուրդի հոգուով. եւ տեսի կին զի նստէր», եւն (ԺԷ, 3). պարզ գրադարական աղաւաղմամբ անկապ եղած՝ փխ «եւ Գորգուրդի» եւն (= ἀπ' ἧν ἐρχετο εἰς ἔμψυχον) ինչպէս ունի արդէն Ներսէս՝ «Եւ տարաւ զիս յանապատ հոգուովն (ս'անտ) հոգուով» Թ. 55, 71), եւ տեսի կին մի զի նստէր, եւն. Նախաներս. հոս թերի է։ — «Առնել պատերազմ ընդ այն որ հնծեանն էր ի ձի» եւն (ԺԹ, 19). որ՝ զարմանալի եղանակաւ՝ ճշդիւ նշնայէս եւ նաեւ Նախաներսիսեան բնագրին մէջ. մինչդեռ Ներս. ունի «... ընդ այն...»։ Նշն կարգի է՝ «Եւ ինչ Բաշան, եւ այլ ինչ Բաշան» որ եւ կենդանութեան, (Թ. 12 = καὶ βιβλίον ἡνέψυχθη εὐαν καὶ ἄλλο βιβλίον ἡνέψυχθη εὐαν)։ Բարէշ անձընութեամբ են նաեւ Նախաներսիսեանն՝ «Եւ ինչ Բաշան իւրաքանչիւր գործոց, եւ այլ ինչ Բաշան» որոց անուանք նոցա գրեալ են ի գպրութիւն կենաց», եւ Ներսէս՝ «Եւ ինչ Բաշան» եւն այլ ինչ Բաշան կենաց, եւն։ — Պարզ վերկապ է՝ «որ գաղափար եւ աստուայ մարգարէն» (Ի, 10) փխ. «... աստ մարգարէն» (= καὶ ὁ ψευδοπροφητῆς). արդէն ուղղին ունին միւս խմբագրութիւնը՝ Նախաներս. «որ էր գաղանք եւ աստ մարգարէն» (= Ներս. որ լուսագոյնս կ'ընէ «... ստու մարգարէն»)։ — Թամենայն դէպս աղաւաղութիւն մը կայ այս տեղը՝ «Եւ լայնութիւն քաղաքին ունէր երկոտասան ին», եւ երկոտասան առաքելոց գառին (ԻԱ, 14). որ անիմաստ է Նախաներսիսեանն ալ բոլորովին անարատ չէ՝ «Եւ պարսկաց քաղաքին հիմունք երկոտասան, ըստ անուանք առաքելոց գառին», Ներսէս ուղղած է ըստ յունին «Եւ պարսկաց (լուսագոյն) Թ. 71 պարսկաց = τὸ τεῖχος» քաղաքին ունէր նիւսան («= θεμελιον») երկոտասան, եւ ի նոստ («= ἐπ' αὐτῶν) երկոտասան անուանք երկոտասան առաքելոց գառին», Ինդիր է թէ քիչպէս ծագած են լայնութիւն (= πλάτος) եւ ին («= πρὸς τοὺς» ան.

ճիշդ ընթերցումները. բայց հաւանօրէն ոչ թէ սխալմամբ թարգմանչին կամ ուղղագրողին, այլ յետոյ աղաւաղմամբ հնագոյն հայ բնագրի մը։ — Այլալուծութիւններ չեն պակսիր նաեւ անուանք մէջ¹։ Եւ այս ամէնը՝ մաս մըն է պարզագոյն ամբողջութեան։

Ճ. Բ. Ժ.

ԵՅՅՐԻՈՐԱՆՈՒԿԱՆ

ՍՅՅՐԻՈՐԱՆՈՒԿԱՆ ՀՅՅՐԻՈՐԱՆՈՒԿԱՆ

7.

1. Հ.Պ. արեւ «մարդիկ, արք» բառին վայն նոր կարծիք մ'ունի՝ Holger Pedersenի կարծիքը նոյն բառի վայն կարգալէ յետոյ ալ, որ կ'ընէ Pronoms dém. de l'anc. arm. էջ 22 «La forme radicale *ir-se* trouve dans le pronom réciproque *ir-sear* dont le suffixe nous rappelle le collectif *orear* 'uomini, gente' qui lui-même appartient à la famille du pronom 'suus', (cf. pour le sens r, slov., pol., tch. *osoba* 'une personne': v. sl. *soboj* instrumental du pronom réfléchi)։ Ինչ է այս արեւը մեւին հնգեւր. ծագումը։ Այս բառը՝ ըստ եւ, հնգեւր. «*oriōr-es* է՝ 'սերունդ, ծնունդը' նշանակութեամբ, որ հ.Պ. ի

1 թողցւել արեւ անունները մերի միւսն (Թ. 11)

«անուն էր նորա երբայցեցեան Ներսէսեան եւ յունարէն՝ հարաւոր», — ἀββ ὁ δὲ ὁ... ἀπολλών. Նախաներսիսեանն ալ ունի՝ «Եւ անուն նորա աղբարն, որ կոչի հարաւոր հարաւորէն», Ներս. «Եւ անուն նորա երբայցեցեան աղբարն (Ումար աղբարն) որ կոչի է հայ բարբար»։ Կարաւոր, Թ. 55 «Երբայցեան» (= ի ըստ հարբար) Թ. 71 «Աղբարեան» Գ (ըստ կարբար)։ «Աղբարեան» իսկ Գ պատմեանն մէջ եղածուն եւ վրան գրեալած՝ «... Աղբար յունարեան իսկ Աղբարն եւ լազիւուն անուն հարբար», թողցւել այս պէտքս ընթերցմանց մէկուսին ինչպէ՛ր կ'ը ըստանալք նշանակելով որ նորագիւտին «երբայցեցեան նորալեւան», զորք յայտնու պէս բոլի զերպարն մ'ըլլաւ, Ե նախինքն «երբայցեցեան, բառին զերբայցեցեան կրկնութեամբը. Գրեւորեալն ըլլաւ Ե նաեւ իր ուղղագրութիւնը։ — ԺԱ, 16՝ «Եւ Ժողովեաց զնոս» որ աղբին անունն ալ երբայցեցեան Առաքելութեան իսկ, որ Հրատարակելն ուղղած է Առաքելութեան Նախաներսեանն ունի՝ «Եւ Ժողովեաց զնոս» ի տեղի որ կոչի երբայցեցեան կարմրութեան, Ներսէս (ՋԵԶԵ)։ «Եւ Ժողովեաց (Թ. 71 Ժողովեաց) զնոս» ի տեղի մի որ կոչի երբայցեցեան Արեւիկայի, — Թ. 55։ Թ. 71 Արեւիկայի իսկան՝ Արեւիկայի. Գ (ըստ հարբար)։ Արեւիկայի։ Նորագիւտ ընթերցման համար ըստ Ե Հրատարակի ուղղածը, կամ ունի լուսագոյն՝ Արեւիկայի = Աղբարեան (արեւներ՝ Αρμαγεδδών, Μαγιδών, եւն եւն)։ Պրիմարն Armağeddōn ունի արդէն նախընթացին տեղը (Թ. 12)։ — Նաեւ միւս անունները (յաւակոպէս՝ Ա, 11) ըստ պատմութիւնների կ'ը ցուցնեն ոչ միայն խմբագրութեանն իմաստը, թիւս, այլ նաեւ պատմեան պատմեան. զորոնք լինք մերի հոս. («Երբայցեան», տես յետոյ)։

¹ Այլալուծ աղաւաղ է նաեւ Նախաներսիսեանը՝ «Զի հրեւապէր է թէն Նախաներսիսի զիւրապէս», Ներսիսեան՝ «Հրեւապէր է թէն» որը ունենի իւր վերջ զիւն, Այսպէս նաեւ Թ. 71. իսկ Թ. 55 լայնք բռն Եւ պարսկաց զիւն, Ե կ'ընէ պարզ՝ «Հրեւապէս է, որը բռնէր ի զիւն»,